

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า
ในบริบทพหุวัฒนธรรมอินเดีย*
THE BUDDHA'S DISSEMINATION OF BUDDHISM
IN THE MULTICULTURAL CONTEXT OF INDIA

มาลี ไพรสน

Malee Praisorn

พระครูพิพิธสุตาทรร

PhrakruPiphitsutatorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus, Thailand

E-mail: malee_j@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทพหุวัฒนธรรมทางลัทธิศาสนาและความเชื่อในสังคมอินเดียยุคพุทธกาล และเพื่อศึกษาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในบริบทพหุวัฒนธรรมทางลัทธิศาสนาและความเชื่อในสังคมอินเดียยุคพุทธกาล โดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร ผลการศึกษาพบว่า สังคมอินเดียในยุคพุทธกาลมีกลุ่มลัทธิศาสนาและความเชื่อเกิดขึ้นมากมายถึง 62 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีแนวคิดและแนวปฏิบัติต่าง ๆ กัน พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่ากลุ่มลัทธิศาสนาและความเชื่อเหล่านี้ล้วนแต่ทำให้มนุษย์หลงวนอยู่ในข่ายแห่งมิจฉาทิฎฐิไม่อาจพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง ในท่ามกลางบริบทเช่นนี้ พระองค์ทรงมีพุทธประสงค์ที่จะนำหลักคำสอนว่าด้วยความจริงแท้และการหลุดพ้นจากทุกข์ที่พระองค์ตรัสรู้ไปเผยแผ่ให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่ปวงชน รวมทั้งทำให้พระศาสนามีความตั้งมั่น แผ่ไพศาล และบริบูรณ์ โดยมีแนวทางการเผยแผ่พระศาสนาในลักษณะการขับเคลื่อนเชิงรุกและบูรณาการ 5 ด้าน ดังนี้ 1) การจัดการองค์กร; เน้นการจัดระบบโครงสร้าง ระบบการปกครองสงฆ์ ความสัมพันธ์ภายในองค์กร คุณภาพบุคลากร และการจัดการความรู้ 2) หลักคำสอนทางศาสนา ให้มีทั้งระดับโลกุตระธรรมและระดับจริยธรรม 3) การถ่ายทอดหลักคำสอน; ใช้พุทธวิธีจำแนกธรรมชั้นเชิงวาทศิลป์ และกุศโลบายในการสอน 4) การขยายเครือข่ายทางศาสนา; เน้นการเข้าถึงกลุ่มชนชั้นนำผู้มีความถึงพร้อมทางธรรม และ 5) การจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม; ยึดหลักคุณภาพ หลักสันติ - เมตตา รวมถึงการปกป้องความบริสุทธิ์ของพระศาสนาและเสถียรภาพขององค์กร

คำสำคัญ: การเผยแผ่, พระพุทธศาสนา, พหุวัฒนธรรมอินเดีย

* Received 11 March 2020; Revised 9 May 2020; Accepted 16 May 2020

Abstract

The study “The Buddha’s Dissemination of Buddhism in the Multi-Cultural Context of India” was conducted for two purposes: 1) to investigate India’s multi-cultural context of faiths and religions; and 2) to explore Buddha’s methods of religious dissemination in India’s multi-cultural context of faiths and religions. Documentary research were used in this investigation. The findings are as follows. In Buddha’s time, India had as many as 62 groups of religions, faiths and sects, each having a different set of concepts and practices. Buddha stated that these beliefs subjected people to a whirlpool of wrong view that prevented them from true freedom from sufferings. Among that context of India, Buddha intended to disseminate the doctrine of the truth and liberation from all sufferings, which he had obtained through his enlightenment, in order to help people experience true happiness and religious benefits. Buddha’s another intention was to establish, propagate and consummate Buddhism. To fulfil these two intentions, Buddha adopted the proactive strategy and integrated a holistic of these five dimensions: 1) Organization Management, emphasized structural systematization, sangha governing system, intra - organizational relations, personnel quality, and knowledge management; 2) Religious Doctrines, emphasized both transcendental and morality levels; 3) Dissemination, emphasized classification of dharma concept, art of rhetoric, and application of teaching strategies; 4) Religious Network Expansion, emphasized an approach to leaders who were ready to be enlightened; and 5) Social Relations Management, emphasized balance between Buddhist realm and power of state, peace and mercy, protection of the purity of Buddhism, and organizational stability.

Keywords: Dissemination, Buddhism, Multi - Culture of India

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายทางลัทธิศาสนาและความเชื่อในสังคมอินเดียในยุคของพระองค์ บางลัทธิความเชื่อมีอำนาจครอบงำสังคมอินเดียมายาวนานจนกลายเป็นทั้งจารีตและวิถีชีวิตของผู้คนมาอย่างเข้มแข็งโดยเฉพาะระบบการแบ่งวรรณะ (วรคัณฑ์ มหัทธโนบล, 2555) จนดูยากที่จะมีแนวคิดใดสามารถหักล้างเปลี่ยนแปลงผู้คนได้ อย่างไรก็ตาม ความไม่พึงพอใจในระบบจารีตทางศาสนาแบบเดิม ๆ เช่นว่านี้ก็มิใช่น้อย เห็นได้จากการที่คนกลุ่มนี้แสดงออกโดยการคิดค้นแสวงหา

และนำเสนอแนวคิดและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างจากเดิมให้เป็นทางเลือกของสังคมในเวลานั้น จำนวนมากมาย (ที.สี. (ไทย) 9/28-146/11-46) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ขณะเดียวกันผู้คนทุกระดับชั้นวรรณะก็ให้ความเชื่อถือและปฏิบัติตามลัทธิความเชื่อเหล่านั้น มากมายเช่นเดียวกัน สภาพการณ์ดังกล่าวนี้แสดงถึงความตื่นตัวและเสรีภาพในการแสวงหา ทางปัญญาและจิตวิญญาณของคนอินเดียในยุคพุทธกาล

พระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนาในฐานะพระศาสดาองค์ใหม่และศาสนาใหม่ที่อุบัติ ขึ้นมาในท่ามกลางสภาวะแวดล้อมเช่นนี้ แต่เป็นการอุบัติขึ้นเพื่อประกาศหลักศาสนาใหม่ที่ว่า ด้วยการค้นพบความจริงแท้ของโลกและชีวิตเพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้นอย่างแท้จริง และนำเสนอวิถีปฏิบัติที่ทำให้ชนให้พิสูจน์ผลลัพธ์อย่างประจักษ์ได้ในปัจจุบันที่เรียกว่า “สามัญ ผล” (ที.สี. (ไทย) 9/182-249/60-84) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อย่างไม่เคย ปรากฏมาก่อน ทั้งยังทรงดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตลอดพุทธูปาทกาลของพระองค์ จนทำให้เกิดพุทธบริษัท 4 ได้ครบถ้วน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาที่มีคุณภาพดัง พุทธประสงค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงสามารถก่อตั้งยังรักษาพระพุทธศาสนาในแผ่นดินชมพู ทวีป คือ อินเดีย ได้อย่างมั่นคง และทรงทำสิ่งที่ “เป็นประโยชน์และเกื้อกูลความสุขแก่มนุษย์ และเทวดา” (วิ.มหา. (ไทย). 4/32/40) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้สำเร็จสมดัง พระพุทธมโนปณิธานทุกประการตั้งแต่ก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน (ที.ม. (ไทย) 10/175-177/123-124) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

อย่างไรก็ตาม โลกในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเร่งเร้าของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เน้นบริโภคนิยม ทำให้มนุษย์เชื่อและหลงใหลใน ความสุขอย่างฉาบฉวยทางวัตถุและทางเห็นจากพลังทางศาสนธรรม ทั้ง ๆ ที่ยังมี ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุมากเพียงใด มนุษย์ก็ยังคงเผชิญกับสภาวะทุกข์ที่ซับซ้อนมากขึ้น เพียงนั้น ในทางพุทธทัศน์เห็นว่าการที่คนห่างเหินจากพลังทางศาสนาโดยเฉพาะศาสนาพุทธนั้น กระแสโลกาภิวัตน์เป็นเพียงปัจจัยภายนอก แต่ปัจจัยที่สำคัญกว่าคือปัจจัยที่มาจาก ความอ่อนแอของชาวพุทธเอง (พระไพศาล วิสาโล, 2546) ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การคิดค้นวิธีการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยชาวพุทธเองในโลกยุคปัจจุบันจึงน่าจะเป็นทางออกที่จำเป็นประการ หนึ่ง และการได้ย้อนกลับไปทบทวนขบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าใน ขณะที่ต้องเผชิญกับกระแสความคิดความเชื่อที่แตกต่างซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นสภาพปัญหาสังคมใน ยุคนั้น นอกจากจะช่วยให้ตระหนักถึงบทบาททางสังคมของพระพุทธศาสนาแล้ว ยังจะช่วยให้ ได้รับองค์ความรู้พอเป็นแนวทางในการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันได้ไม่ น้อย ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงต้องการศึกษาว่าพระพุทธเจ้าทรงมีแนวทางการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระองค์อย่างไรในท่ามกลางบริบทความแตกต่างทางลัทธิความเชื่อและ ศาสนาที่ปรากฏอยู่อย่างเข้มข้นในยุคของพระองค์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทพุทธวัฒนธรรมทางลัทธิความเชื่อและศาสนาในสังคมอินเดียยุคพุทธกาล
2. เพื่อศึกษาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในบริบทพุทธวัฒนธรรมทางลัทธิศาสนาและความเชื่อของสังคมอินเดียยุคพุทธกาล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพประเภทวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เน้นการศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกเป็นหลัก และใช้เอกสารทางวิชาการประกอบการนำเสนอผลการวิจัยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

1. บริบทพุทธวัฒนธรรมทางศาสนาและลัทธิความเชื่อในสังคมอินเดียยุคพุทธกาล

ประเทศอินเดียในยุคพุทธกาลหรือที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า “ชมพูทวีป” นั้นมีภูมิประเทศที่แตกต่างกันอย่างมากระหว่างคือ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เป็นที่ดอน ที่ลุ่ม ที่มีน้ำหลากที่มีต่อไม้และหนาม ที่มีภูเขาสูงชันลาดต่ำ ส่วนพื้นที่ที่เป็นสวนอันนารัณมย์ ป่าอันนารัณมย์ ภูมิประเทศอันนารัณมย์ สระโบกขรณีอันนารัณมย์มีจำนวนน้อย และพื้นที่แบ่งเป็นสองเขตใหญ่ๆ ได้แก่ เขตมัชฌิมชนบทและเขตปัจฉิมชนบท เขตมัชฌิมชนบทเป็นเขตศูนย์กลางความเจริญและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจแต่มีประชากรอาศัยอยู่น้อยกว่าเขต ปัจฉิมชนบท ส่วนในด้านการปกครองนั้นแบ่งออกเป็นแคว้นต่าง ๆ ที่สำคัญถึง 16 แคว้น และในเขตแคว้นต่างนั้น ๆ ก็ล้วนมีความความมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ มีความเจริญรุ่งเรืองดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่ามีลักษณะอัน “สมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ” ได้แก่ อังคะ มคธะ กาสี โกสละ วัชชี มัลละ เจตี วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ และกัมโพชะ

นอกจากนี้ สังคมอินเดียในยุคพุทธกาลยังมีลัทธิศาสนาและความเชื่อใหม่จำนวนมากมาเกิดควบคู่มากับความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของแคว้นต่าง ๆ โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ ที่เป็นศูนย์กลางอำนาจและความเจริญ เช่น แคว้นมคธ และแคว้นโกศล เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงใส่พระทัยเป็นอย่างมากต่อสภาพการณ์เช่นนี้ เพราะทรงต้องการให้พุทธบริษัทของพระองค์มีความเข้าใจและรู้เท่าทันทั้งวิถีคิดและพฤติกรรมของกลุ่ม “อัญญเดียรธีย์” เหล่านั้น โดยทรงประมวลและวิเคราะห์แยกแยะ รวมทั้งอธิบายถึงมูลเหตุที่มาของการเกิดขึ้นของลัทธิความเชื่อต่าง ๆ เหล่านั้นด้วยพระองค์เอง เพื่อให้รู้จักจำแนกแหว่งมิฉฉาภิภูฏฐิและสัมมาทิฏฐิ ดังนี้

1.1 กลุ่มลัทธิความเชื่อ 62 ทิฏฐิ พระพุทธเจ้าทรงประมวลรวมทั้งสิ้น 62 กลุ่มแนวคิด และทรงจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ตามแนวคิดที่มีแตกต่างกัน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ปุพพันตกับปิกวาทะ 18 เป็นกลุ่มความเห็นกำหนดขันธส่วนอดีตทรงจำแนกได้ 5 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มสัสสวาทะ 4 เห็นว่าอตฺตาและโลกเที่ยง กลุ่มเอกัจจสัสสวาทะ 4 เห็นว่าอตฺตาและโลกเที่ยงเป็นบางอย่าง กลุ่มอนันตานิติกวาทะ 4 เห็นว่าโลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด กลุ่มอมราวชิปวาทะ 4 มีความเห็นหลบเลี่ยงไม่แน่นอน และกลุ่มอิจฺจสมุ-ปปีนนวาทะ 2 เห็นว่าอตฺตาและโลกเกิดขึ้นเองไม่มีเหตุปัจจัย

กลุ่มที่ 2 อปรินตกับปิกวาทะ 44 พระพุทธเจ้าทรงจำแนกได้ 5 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มสัณฺญีวาทะ 16 เห็นว่าอตฺตาหลังจากตายแล้วมีสัณฺญา กลุ่มอัสสัณฺญีวาทะ 8 เห็นว่าอตฺตาหลังจากตายแล้ว ไม่มีสัณฺญา กลุ่มเนวสัณฺญีนาสัณฺญีวาทะ 8 เห็นว่าอตฺตาหลังจากตายแล้วมีสัณฺญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัณฺญาก็ไม่ใช่ กลุ่มอุจฺเฉทวาทะ 7 เห็นว่าหลังจากตายแล้วอตฺตาขาดสูญ และกลุ่มทิกฺขธัมมนิพพานวาทะ 5 เห็นว่ามีสภาพบางอย่างเป็นนิพพานในปัจจุบัน บัญญัตินิพพานในปัจจุบันว่า เป็นบรมธรรมของสัตว์

ในทัศนะของพระพุทธเจ้าทรงมีพุทธวิพากษ์ว่าทั้งหมดนี้ล้วนเป็นแนวทางที่ไม่สามารถจะนำคนไปสู่ความพ้นทุกข์ได้เลย ดังในพรหมชาลสูตรที่พระองค์ตรัสเรียกการปรากฏขึ้นของขบวนการแสวงหาทางจิตวิญญานเหล่านั้นทั้งหมดว่า เป็นเพียง “ความเข้าใจของผู้ไม่รู้ไม่เห็น เป็นความแสหา ความดิ้นรนของคนมีตัณหาเท่านั้น” และทรงบรรยายเปรียบเทียบอาการ “แสหา ดิ้นรน” นั้นเหมือนกับปลาที่ติดอยู่ในแหของชาวประมงที่ไม่ว่าจะดิ้นรนอย่างไรก็ไม่อาจพ้นไปสู่อิสรภาพได้

1.2 รูปแบบการแสดงออกทางความเชื่อและแนวปฏิบัติของลัทธิต่าง ๆ ในยุคพุทธกาล ในที่นี้ได้ศึกษาจาก 4 กลุ่มตัวอย่างที่มีปฏิสัมพันธ์กับขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาของพระพุทธเจ้า สรุปได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มลัทธิพราหมณ์ เชื่อในเรื่องพระพรหมเป็นผู้สร้าง เป็นใหญ่ เป็นผู้บันดาล จัดอยู่ในกลุ่มทิกฺขธัมมแบบเอกัจจสัสสวาทะ เห็นว่าอตฺตาและโลกเที่ยงเป็นบางอย่าง แนวคิดเช่นนี้เป็นที่มาของระบบการแบ่งชั้นวรรณะอย่างรุนแรง

กลุ่มที่ 2 กลุ่มลัทธิตบะของอเจลก มีข้อปฏิบัติถือพรหมจรรย์มืองค์ 4 คือ การบำเพ็ญตบะ การประพฤติดื้อสิ่งเศร้าหมอง การประพฤดิ้งเกียจบาป การประพฤติดังตน นอกจากนี่ยังมีการประพฤดิเลียนแบบสุนัขและโค เป็นต้น แนวทางนี้เป็นการทรมานกายเพื่อให้จิตเข้าถึงความบริสุทธิ์ด้วยวิธีทำตนให้เดือดร้อนที่เรียกว่า อัตถิกลมฺหานุโยค โดยเฉพาะการบำเพ็ญตบะนั้น พระพุทธเจ้าถึงกับทรงวิพากษ์ว่าเป็น “ปฏิบัติอย่างเพี้ยนมหานุ”

กลุ่มที่ 3 กลุ่มลัทธิครูทั้งหก กลุ่มนี้มีรูปแบบปฏิบัติและแนวคิดแตกต่างกันแต่ก็มักจะรวมกลุ่มเป็นพันธมิตรซึ่งกันและกัน มักนิยมรวมตัวกันจัดการประชุมแลกเปลี่ยนวาทะทางความคิดกันที่ศาลาถกเถียง หรือ กุฎุหลาสาลา และจัดว่าเป็นกลุ่มที่ได้รับความนิยมจากผู้คนจำนวนมาก ครูทั้งหกนั้น ได้แก่ 1) ครูปุณณะ กัสสปะ เป็นพวกอกิริยวาทะ คือลัทธิที่ถือว่าทำแล้วไม่เป็นอันทำ ไม่ว่าการกระทำนั้นจะดีหรือชั่ว 2) ครูมัลลิก โคสาล เป็นพวกนัตถิกวาทะ

คือลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย ไม่ว่าความเศร้าหมองหรือความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายล้วนมีเองเป็นเอง ทั้งคนพาลและบัณฑิตล้วนไปถึงที่สุดทุกขได้เอง ชีวิตเป็นไปตามโชคชะตา 3) ครุชิตะ เกสกัมพล เป็นพวกอุจเฉทวาทะ คือ ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้วอัตตาขาดสูญ ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงก็ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำให้ดีทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี บิดาไม่มีคุณ มารดาไม่มีคุณ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้นก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มี ฯลฯ 4) ครูปุณะ กัจจानะ เป็นพวกนัตถิกวาทะ คือลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เห็นว่าชีวิตมนุษย์เป็นเพียงการรวมตัวกันของ ดิน น้ำ ลม ไฟ สุข ทุกข์ และชิวะ ไม่มีผู้ฆ่าและผู้ถูกฆ่า เป็นแนวคิดที่ไม่เชื่อเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ กรรมและวิบาก 5) ครุณิครณญาณุบุตร เป็นพวกออตถิกมถาญโยค คือลัทธิที่ถือว่ากรรมตนเองเป็นการเผากิเลส เป็นคนเดียวที่นับว่ามีแนวคิดทางศาสนาอยู่บ้าง และ 6) ครุสัณชัย เวลัฏฐบุตร เป็นพวกอมราวิกเขปวาทะ คือลัทธิที่หลบเลี่ยงไม่แน่นอน ถือว่าอย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ จะว่าไม่ใช้ก็มีใช่ จะว่ามีใช่ไม่ใช้ก็มีใช่

กลุ่มที่ 4 กลุ่มอัญญเดียรถียปริพาชกในกรุงสาวัตถี พวกนี้ถือทิฐิแตกต่างกัน จึงมักมีการวิวาทะกันอยู่เป็นประจำ มี 10 กลุ่มแนวคิด เช่น กลุ่มที่มีทิฐิว่า “โลกเที่ยงนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” กลุ่มที่มีทิฐิว่า “โลกไม่เที่ยงนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” กลุ่มที่มีทิฐิว่า “โลกมีที่สุดนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” กลุ่มที่มีทิฐิว่า “โลกไม่มีที่สุดนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” กลุ่มที่มีทิฐิว่า “ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกันนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” เป็นต้น

พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่ากลุ่มนักบวชเหล่านี้เหมือนคนตาบอดคลำช้าง ไม่มีจักขุ จึงไม่รู้ประโยชน์ ไม่รู้สิ่งที่มีประโยชน์ ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สิ่งที่มีประโยชน์ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ไข่หอกคือปากที่มแทงกันอยู่ว่า “อย่างนี้เป็นธรรมอย่างนี้มีใช่ธรรม ธรรมต้องไม่เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้” จึงไม่อาจพบความจริงแท้ได้เลย

2. แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในบริบทพุทธวัฒนธรรมอินเดีย

การศึกษาในประเด็นนี้ได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ผลการศึกษามีดังนี้

2.1 พุทธดำริเชิงยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

จากการวิเคราะห์พุทธดำริเชิงยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า พบว่ามี 2 ประการ ดังนี้ ประการที่ 1 ทรงวางเป้าหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมุ่งนำหลักคำสอนทางศาสนาไปพัฒนาชาวโลกให้เกิดประโยชน์และความสุข และทำให้พระพุทธศาสนามีความสมบูรณ์ บริบูรณ์ด้วยองค์ 4 คือ 1) พระศาสดาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2) หลักคำสอนเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ 3) สาวกทุกระดับมีความรู้ฉลาด แก่ล้า วรลัทธิ 4) พระศาสนามีความบริบูรณ์ แพร่หลาย มั่นคงดี ฯลฯ ประการที่

2 ทรงมีหลักในการขับเคลื่อนงานเผยแผ่พระศาสนา 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 การขับเคลื่อนเชิงรุก และลักษณะที่ 2 การขับเคลื่อนเชิงบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งประกอบด้วย 1) การจัดการองค์กร 2) หลักคำสอนทางศาสนา 3) การถ่ายทอดหลักคำสอนทางศาสนา 4) การขยายเครือข่ายทางศาสนา และ 5) การจัดความสัมพันธ์ทางสังคม

2.2 แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในบริบทพุทธวัฒนธรรมอินเดีย การศึกษาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในที่นี่ได้ดำเนินการพิจารณาผ่านองค์ประกอบ 5 ด้าน ตามแนวพุทธดำริเชิงยุทธศาสตร์ข้างต้น ดังนี้

2.2.1 การจัดการองค์กร พระพุทธเจ้าทรงมุ่งสร้างความเข้มแข็งขององค์กรทางศาสนา โดยใช้พุทธวิธีดังนี้ 1) การจัดโครงสร้างองค์กร โดยการระบุตำแหน่งหน้าที่และแบ่งงานกันทำตามความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่เรียกว่าเอตทัคคะซึ่งมีในพุทธบริษัท 4 2) การสร้างระบบการปกครองสงฆ์ในสังฆมณฑล โดยการบัญญัติพระวินัยที่มีหลักการคล้ายกฎหมายบ้านเมือง 3) การจัดระบบความสัมพันธ์ภายในองค์กรที่เน้นการอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาธรรม 4) การพัฒนาบุคลากรเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพองค์กร โดยเน้นการพัฒนาคุณสมบัติความเป็นพระ อริยมุนี และ 5) การจัดการความรู้ภายในองค์กร โดยทรงประทานทั้งส่วนที่เป็นพระธรรมกับส่วนที่เป็นพระวินัย ทรงมอบหมายให้พระสาวกดำเนินการรวบรวมอย่างเป็นระบบให้มีการตรวจสอบทั้งอรรถและพยัญชนะ มีการบันทึกและสืบทอดทางมุขปาฐะ ซึ่งกล่าวได้ว่ากระบวนการทั้งหมดนี้เป็นต้นแบบของการสังคายนาพระธรรมและพระวินัยหลังพุทธปรินิพพาน ดังที่พระมหากัสสปะได้คัดเลือกพระอรหันตเถระผู้มีความทรงจำดีและมีความเชี่ยวชาญในแต่ละด้านเป็นผู้ให้ข้อมูล และใช้วิธีการสวดพร้อมกันเพื่อตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงทั้งอรรถและพยัญชนะ

2.2.2 หลักคำสอนทางศาสนา พระพุทธเจ้าทรงมีหลักคำสอนที่แยกได้ 2 ระดับ คือ หลักคำสอนระดับโลกุตตรธรรม และหลักคำสอนระดับจริยธรรมซึ่งมีความเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก ดังนี้

2.2.2.1 หลักคำสอนระดับโลกุตตรธรรม พบว่าครอบคลุม 2 มิติ ดังนี้ มิติที่ 1 ว่าด้วยกฎการอิงอาศัยกันเกิดดับ แยกเป็น 2 ระบบเชื่อมโยงกัน คือ ในระบบธรรมชาติทั่วไปเรียกว่า “อิทัปปัจจยตา” เป็นกฎพื้นฐานเบื้องต้น และในระบบธรรมชาติแห่งชีวิตมนุษย์เป็นกฎการอิงอาศัยกันเกิดดับของทุกข์ เรียกว่า “ปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งองค์ความรู้นี้พระพุทธเจ้าทรงถือว่าพระองค์เป็นแต่เพียง “ผู้รู้ ผู้บรรลุ” ในกฎเกณฑ์เหล่านี้ ไม่ใช่เป็น “ผู้สร้าง” เมื่อรู้แล้ว บรรลุแล้วก็เป็นผู้นำมาบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น มิติที่ 2 ว่าด้วยความจริงแท้ของชีวิตกับการหลุดพ้นซึ่งเชื่อมโยงกับมิติที่ 1 ได้แก่ อริยสัจ 4 คือ 1) ทุกขอริยสัจ ต้องศึกษาให้รู้จริง 2) ทุกขสมุทยอริยสัจ ต้องละ 3) ทุกขนิโรธอริยสัจ ต้องทำให้แจ้ง 4) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ มีองค์ 8 อริยสัจทั้ง 4 ประการนี้ต้องดำเนินให้ครบองค์ “3 รอบ 12 อาการ” จึงจะเข้าสู่ความตรัสรู้และหลุดพ้น

จากทุกข้ออย่างแท้จริง กล่าวโดยรวม อริยสัจ 4 คือ หลักธรรมที่ว่าด้วยทุกข์ (กับเหตุให้เกิดทุกข์) และการดับทุกข์ (กับมรรควิธีดับทุกข์) ถือเป็นแม่บทของหลักคำสอนย่อยทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์

2.2.2.2 หลักคำสอนระดับจริยธรรม พบว่าครอบคลุม 3 มิติ ดังนี้ มิติที่ 1 ว่าด้วยสถานะความเป็นมนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่ามนุษย์ไม่ได้เกิดจากการบังดาลของอำนาจเทพเจ้าเหล่าพรหมองค์ใด แท้จริงแล้วมนุษย์นั้นมีความเสมอภาคกันโดยลักษณะกำเนิดชีวิตและโดยธรรม เรื่องชาติตระกูล วรรณะ และโคณะในมนุษย์ไม่ได้เป็นตัวจำแนกสถานะสูง ต่ำ ดี เลวของมนุษย์ แต่อยู่ที่ความประพฤติดีชั่วทางกาย วาจา ใจ ดังนั้นจึงไม่ควรมีการแบ่งชั้นวรรณะกัน มิติที่ 2 ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ทรงชี้ให้ตระหนักในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขด้วยหลักศีล หลักธรรม เช่น ศีล 3 ระดับ หลักทศ 6 หลักอปริหานิยธรรม หลักสารานิยธรรม ฯลฯ ซึ่งเน้นการทำหน้าที่อันควร การรู้จักปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยเมตตาธรรม มีความเคารพในคุณค่าของชีวิตและทรัพย์สินของกันและกัน มิติที่ 3 ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับโลกและธรรมชาติ พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าลักษณะคุณภาพของพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ ในโลก ความเป็นไปแห่งฤดูกาล หรือระบบธรรมชาติในโลกนี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมดีชั่วของมนุษย์ที่อาศัยอยู่บนโลกใบนี้ จึงส่งผลให้มนุษย์ดำรงชีพอยู่อย่างเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ และมีอายุขัยมากหรือน้อยด้วย นับเป็นหลักคำสอนที่สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกและธรรมชาติ เกิดความตระหนักในความมีศีลธรรม และมีความกตัญญูรู้คุณต่อโลกและธรรมชาติอันเป็นที่อาศัยพึ่งพิงเพื่อการดำรงชีวิต ช่วยกันอนุรักษ์ปกป้องเพื่อจะได้มีชีวิตอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขและสร้าง ความยั่งยืนแก่โลกและธรรมชาติสืบไป จะเห็นได้ว่าแท้ที่จริงแล้วสาระของจริยธรรมทั้ง 3 มิติดังกล่าวล้วนเป็นเรื่องของศีลทั้งสิ้น ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่าศีลตามหลักอริยมรรคนี้เป็นทั้งบาทฐานและเป็นทั้งเครื่องนำไปสู่ความสำเร็จในญาณทัสสนะทั้งปวง กระทั่งถึงระดับแจ้งไตรมุตติและปัญญาวิมุตติถึงที่สุดแห่งความสิ้นภพสิ้นชาติอย่างถาวรในที่สุด

2.2.3 การถ่ายทอดหลักคำสอนทางศาสนา พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ธรรมถึงคน - คนถึงธรรม โดยทรงคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล จึงทรงใช้พุทธวิธีที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ 1) พุทธวิธีการจำแนกธรรม ได้แก่ การจำแนกธรรมตามเหตุปัจจัย และการจำแนกธรรมตามคุณค่า 2) พุทธวิธีการใช้ชั้นเชิงวาทศิลป์ ได้แก่ การใช้โวหารทางภาษา การใช้คำถาม การอ้างเหตุผล การเสนอนิยาม ความหมายใหม่ การใช้วาทกรรมหักล้าง การใช้วิพากษาติ และการใช้กลยุทธ์ตอบปัญหาทางธรรม ทุกพุทธวาทะล้วนเป็นไปโดยธรรม 3) พุทธวิธีการใช้กุศโลบายในการสอน ได้แก่ การสอนตามลำดับขั้นตอน การสอนตามระดับภูมิจิตภูมิธรรม การสอนโดยใช้อุปการณ์ และการสอนโดยใช้พุทธปฎิหาริย์

2.2.4 การขยายเครือข่ายทางศาสนา พระพุทธเจ้าทรงมีเป้าหมายอยู่กับการสร้างผู้นำทางศาสนา รวมทั้งพุทธบริษัท 4 ที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะในระยะปฐมโพธิกาล โดยพระองค์ทรงใช้พุทธวิธี ดังนี้ 1) การเลือกกลุ่มเป้าหมาย โดยเน้นกลุ่มผู้นำระดับต่าง ๆ ที่มีคุณสมบัติพร้อมทางธรรมซึ่งเมื่อมีการบรรลุดรรมก็จะเป็นคุณต่อการเผยแผ่พระศาสนา 2) การเข้าถึงกลุ่มปัญญาวัคคีย์ที่เคยอุปฐากพระองค์โดยการคลาไคลมานะทิกุญฐิ ตรีสสอนอริยสัจ 4 และ อนัตตลักขณสูตรจนบรรลอรหัตผล 3) การเข้าถึงกลุ่มเศรษฐีคหบดี โดยการตรัสสอนหลักอุนุพพิททาและอริยสัจ 4 จนเกิดดวงตาเห็นธรรม 4) การเข้าถึงกลุ่มผู้นำทางลัทธิศาสนา โดยพุทธวิธีที่หลากหลายชั้นเชิงทั้งเจโตปริยญาณและพุทธปาฏิหาริย์มากมายเพื่อข่มมานะทิกุญฐิ และสร้างความเลื่อมใส แล้วตรัสสอน อาทิตตปริยายสูตรจนบรรลเป็นพระอรหันต์ 5) การเข้าถึงกลุ่มชนชั้นปกครอง โดยพุทธวิธีจัดขบวนพระอรหันต์นับพันรูปยาตราเข้าสู่เมืองให้ปรากฏเป็นที่เลื่องลือน่าเลื่อมใส การใช้พุทธปาฏิหาริย์ และตรัสเทศนาสั่งสอนเป็นลำดับจนเกิดดวงตาเห็นธรรม 6) การเข้าถึงกลุ่มพระประยูรญาติโดยการทรงใช้วิธีทรมานใจให้รอกอย การเสด็จพร้อมขบวนพระอรหันต์จำนวนถึง 20,000 รูปยาตราเข้าสู่พระนครกบิลพัสดุ์ให้เป็นทีเกริกไกรน่าเลื่อมใส การข่มมานะทิกุญฐิด้วยพุทธปาฏิหาริย์ การตรัสเทศนาธรรม และแสดงยมกปาฏิหาริย์ท่ามกลางมหาชน เป็นต้น จนส่งผลให้เหล่าพระญาติวงศ์บรรลุดรรมเป็นอันมาก และเสด็จติดตามออกผนวชเพิ่มขึ้นอีกในเวลาต่อมา

2.2.5 การจัดความสัมพันธ์ทางสังคม พระพุทธเจ้าทรงมุ่งสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีกับกลุ่มต่าง ๆ ที่จะยังประโยชน์ในการเผยแผ่พระศาสนาให้ตั้งมั่นและยั่งยืน โดยทรงใช้พุทธวิธีดังนี้ 1) การจัดความสัมพันธ์กับชนชั้นปกครองโดยการรักษาคุลยภาพระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักร 2) การจัดความสัมพันธ์กับกลุ่มพระญาติวงศ์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ โดยทรงอนุเคราะห์เกื้อกูลโดยธรรม 3) การจัดความสัมพันธ์กับกลุ่มเศรษฐี คหบดี โดยใช้หลักเมตตาสั่งสอนธรรมและอีกฝ่ายก็เป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนามีประการต่าง ๆ 4) การจัดความสัมพันธ์กับกลุ่มเจ้าลัทธิศาสนาอื่น ๆ โดยทรงจำแนกพุทธวิธีปฏิบัติต่อกกลุ่มที่ไม่เป็นปฏิปักษ์ด้วยหลักสันติ - เมตตาและกับกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์ซึ่งมีพฤติกรรมหลอกลวงและครอบงำสังคมด้วยมิจฉาทิฐิ และมีเจตนาขัดขวางทำลายวิถีแห่งพุทธะอันถือว่าการปิดกั้นทางสวรรค์นิพพานของผู้คน โดยทรงใช้พุทธวิธีข่มปราบและต่อสู้โดยใช้ธรรมอาวุธเอาชนะความชั่วของเจ้าลัทธิกลุ่มนั้น ๆ เพื่อรักษาความบริสุทธิ์และความมั่นคงของพระศาสนามีให้ผู้ใดย่ำยีทำลายได้

อภิปรายผล

ประการที่ 1 พระพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าในฐานะพระศาสดาผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนานี้มุ่งปลดปล่อยมนุษยชาติออกจากมัจฉาทิฐิอันเป็นที่มาของทุกข์ทั้งปวงมิได้มุ่งเอาตัวรอดไปลำพังพระองค์เดียว ทั้งทรงทราบเป็นอย่างดีถึงสภาพปัญหาทางความคิดที่

เรียกว่า “ทฤษฎี 62” อันเป็นเครื่องกันทางปัญญาของมนุษย์ พระพุทธศาสนาที่นำโดยพระพุทธเจ้าได้เข้าไปช่วยชี้ทางปลดปล่อยผู้คนให้เป็นอิสระจากการครอบงำดังกล่าวและพ้นจากทุกข์ได้แท้จริง ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการให้หลักธรรมที่นำไปแก้ปัญหาคำถามดำเนินชีวิตและการสร้างสันติสุขในสังคมด้วย ด้วยเหตุดังนี้พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่ “ผูกพัน” กับสังคม โดยตรงมาตั้งแต่ต้น ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดพุทธศาสนาผูกพันกับสังคม (Socially Engaged Buddhism) ของนักบวชชาวพุทธยุคปัจจุบันหลายท่าน เช่น พระวัลโลละ ราหุล พระภิกษุชาวศรีลังกา ที่กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในอินเดียในฐานะเป็นพลังทางจิตวิญญาณที่ต่อต้านอติธรรมทางสังคม ต่อต้านพิธีกรรม ประเพณีและการบวงสรวงสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ ยกเลิกระบบวรรณะ และส่งเสริมความเสมอภาคของมนุษย์ทั้งปวง” และสอดคล้องกับแนวคิดของ Thich Nhat Hanh พระภิกษุชาวเวียดนาม ที่กล่าวว่า “พระพุทธศาสนามีความผูกพันกับสังคมอยู่แล้ว ถ้าไม่เป็นเช่นนั้นก็ไม่ถือว่าเป็นพระพุทธศาสนา” (พระมหาสมบุญ วุฑฒิโร, 2548) เป็นต้น ดังนั้น การขับเคลื่อนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจสภาพการณ์ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมให้ชัดเจนเพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานให้สอดคล้องด้วย

ประการที่ 2 หลักการจัดการองค์กรทางศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น สะท้อนให้เห็นว่าการสร้างประสิทธิภาพและความมั่นคงขององค์กรนั้นขึ้นอยู่กับการพัฒนาคุณภาพของบุคคลากรและการจัดการเชิงระบบทั้งโครงสร้างองค์กรและควมมีวินัยในการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนความสัมพันธ์ภายในองค์กรที่มีความเอื้ออาทรและเมตตาต่อกัน และที่สำคัญคือมีการจัดระบบความรู้ขององค์กรซึ่งได้แก่พระธรรมและพระวินัยที่สามารถตรวจสอบได้ สืบทอดได้ เป็นต้น ซึ่งทุกองค์ประกอบขององค์กรดังกล่าวล้วนมีลักษณะเป็นพลวัตไม่ได้แข็งอยู่กับที่ เพราะต้องมีความพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ภายใต้บริบทแวดล้อมที่ต้องปะทะสังสรรค์อยู่ทุกเมื่อ ดังนั้น องค์กรพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันก็ควรให้ความสำคัญในเรื่องของการปรับตัวด้วยเพื่อให้การดำเนินงานเผยแผ่พระศาสนามีประสิทธิภาพ ซึ่งความเห็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของอภิญา เพ็องฟูสกุล ที่เสนอว่า หากองค์กรทางศาสนามีการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานขององค์กรทางศาสนาต่อไป (อภิญา เพ็องฟูสกุล, 2559)

ประการที่ 3 หลักคำสอนทางศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการเผยแผ่นั้นมีทั้งระดับโลกุตระธรรมและระดับจริยธรรม กล่าวคือ ระดับโลกุตระธรรมเน้นการปฏิบัติบำเพ็ญให้เกิดปัญญาญาณขั้นสูงมุ่งสู่ความหลุดพ้นจากทุกขระดับต่าง ๆ จนถึงนิพพาน อันเป็นการประจักษ์ผลได้ด้วยตนเอง แล้วจึงค่อยมาเผยแผ่สั่งสอนผู้อื่นเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ดังนั้น ชาวพุทธในยุคปัจจุบันจึงมีความจำเป็นที่จะต้องยกระดับการเข้าถึงโลกุตระธรรมอย่างเอาจริงเอาจังดังที่พระไพศาล วิสาโล ได้เสนอว่าการฟื้นฟูหลักธรรมทางด้านโลกุตระธรรมเป็นการฟื้นฟูศาสนาให้กลับมามีความสำคัญต่อสังคมในยุคปัจจุบัน เช่นเดียวกับหลักคำสอนระดับจริยธรรมที่มีเนื้อหา

ว่าด้วยการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสภาพการณ์ปัญหาในสังคมยุคใหม่ (พระไพศาล วิสาโล, 2560) สอดคล้องกับแนวคิดในงานวิจัยของ พระมหาหรรษา ธัมมหาโส (นิธิบุญยากร) ที่กล่าวว่า หลักศีล หลักอปริหานิยธรรม และหลักสารานิยธรรมนั้นเอื้อให้เกิดสันติ เมตตา และความสมานฉันท์รวมทั้งป้องกันความขัดแย้งและส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขในสังคม (พระมหาหรรษา ธัมมหาโส (นิธิบุญยากร), 2554) และสอดคล้องกับแนวคิดของ Thich Nhat Hanh ที่เห็นว่า มนุษย์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การทำลายธรรมชาติก็คือการทำลายตัวเอง มนุษย์กับธรรมชาตินั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (Thich Nhat Hanh, n.d.)

ประการสุดท้าย การใช้พุทธวิธีอันหลากหลายในการถ่ายทอดหลักคำสอนทางศาสนา ด้วยทรงคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคลเพื่อให้ธรรมถึงคนและคนถึงธรรมนั้น นับว่าเป็นบทเรียนอันสำคัญที่ น่าศึกษาและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในด้านชั้นเชิงวาทีศิลป์ในการถ่ายทอดหลักคำสอน ซึ่งพบว่ามีหลายประเด็นที่สอดคล้องกับงานของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) เช่น การสอนโดยวิธีการถามคู่สนทนาเพื่อให้เกิดความเข้าใจหลักธรรมอันจะทำให้เกิดความเลื่อมใส ศรัทธา การยกเรื่องชาดกและนิทาน การสอนแบบบรรยาย การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์เสริมในการสอน เป็นต้น เพียงแต่ท่านรวบรวมไว้โดยมิได้จัดจำแนกเป็นกลุ่มให้ชัดเจนเหมือนในงานวิจัยนี้ซึ่งมีข้อค้นพบที่แตกต่างอีกหลายลักษณะ และได้จำแนกพุทธวิธีไว้เป็นกลุ่มตามเกณฑ์ที่ชัดเจน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556) นอกจากนี้ยังมีอีกบางประเด็นที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูโอภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมฺโม/เงางาม) ที่พบว่าพระพุทธเจ้าทรง เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีปฏิรูปคำสอนดั้งเดิม รวมทั้งการสอนโดยใช้ปาฏิหาริย์ด้วย (พระครูโอภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมฺโม/เงางาม), 2554)

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ สามารถสังเคราะห์ข้อค้นพบจากการศึกษาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในบริบทพหุวัฒนธรรมอินเดียในรูปของผังภูมิแสดงแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

ภาพที่ 1 ผังภูมิแสดงแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผังภูมินี้แสดงให้เห็นว่า แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ควรให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงกับบริบทสังคมและสภาพปัญหาของยุคสมัย และมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์และความสุขของปวงชน รวมทั้งเพื่อความบริบูรณ์ ตั้งมั่น และแม่ไพศาลของพระศาสนา มีฐานคิดที่เน้นการขับเคลื่อนเชิงรุกและการบูรณาการ การขับเคลื่อนอย่างเป็นองค์รวม ไม่มีการแยกเป็นส่วนเสี่ยง กล่าวคือ เป็นการบูรณาการองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ให้สนับสนุนการขับเคลื่อนซึ่งกันและกันอย่างมีพลวัต ตั้งแต่การจัดการองค์การให้เข้มแข็ง การใช้หลักคำสอนทางศาสนาทั้งระดับโลกุตระธรรมและระดับจริยธรรม การถ่ายทอดหลักคำสอนทางศาสนาโดยใช้กลยุทธ์ที่หลากหลาย การขยายเครือข่ายทางศาสนาโดยมุ่งเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่มีคุณภาพ รวมทั้งการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมที่มุ่งรักษาความสัมพันธ์อันดีกับทุกฝ่ายเพื่อรักษาความมั่นคงและความบริสุทธิ์ของพระศาสนา เมื่อบรรลุเป้าหมายแล้วก็จะเกิดเครือข่ายบุคคลากรทางศาสนาที่จะย้อนกลับมาทำหน้าที่ขับเคลื่อนพระธรรมจักร คือสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การศึกษา “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในบริบทพหุวัฒนธรรมอินเดีย” สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 2 ข้อ สรุปได้ดังนี้

ในสังคมอินเดียยุคพุทธกาลมีกลุ่มแนวคิดทางลัทธิศาสนาและความเชื่อเกิดขึ้นถึง 62 กลุ่ม ซึ่งล้วนเป็นมิชฉาภิภูมิจริและครอบงำผู้คนทุกระดับชั้นวรรณะอยู่ในเวลานั้น กลุ่มแนวคิด

เหล่านี้มีผลอย่างสำคัญต่อขบวนการขับเคลื่อนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ส่วนแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้นมีเป้าหมายเพื่อการเผยแผ่ธรรมให้ ปวงชนได้รับประโยชน์และความสุข และเพื่อให้พระพุทธศาสนามีความบริบูรณ์ ตั้งมั่นและ แผ่ไพศาล จึงมีหลักการเคลื่อนไหวทั้งเชิงรุกและเชิงบูรณาการในการขับเคลื่อน จนสามารถ บรรลุเป้าหมายได้ภายในพุทธูปบาทกาลของพระองค์ กล่าวได้ว่า แนวทางการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น แท้จริงแล้วเป็นกระบวนการปลดปล่อยมนุษยชาติ จากข่ายของความหลงผิดไปสู่อิสรภาพที่แท้ และยังเป็นการทำลายมิชฌาภินิหารของกลุ่มอัญญ เดียรถีย์ที่เคยรุ่งเรืองให้อับแสงลงอีกด้วย ดังพระพุทธอุทานใน อุปปัชชังติสูตร อันเป็นการ ยืนยันชัดเจนว่าพระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทผูกพันกับสังคมมาโดยตลอดตั้งแต่พุทธประสงค์ แรกเริ่มของพระพุทธเจ้าผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาแล้ว การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเพื่อ การวิจัยและการพัฒนา ดังนี้ 1) ควรมีการศึกษายุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน บริบทวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ในโลกยุคปัจจุบัน ทั้งกลุ่มประเทศในโลกตะวันตก และอาเซียนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน 2) องค์กรทางพุทธศาสนาควรทบทวนองค์ ความรู้ด้วยแนวทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ใน โครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การฟื้นฟูกระบวนการเข้าสู่โลกุตระธรรม การนำหลักคำสอน ระดับจริยธรรมไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการสร้างสันติภาพและสันติสุข ฯลฯ รวมทั้ง การพัฒนาเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในพื้นที่ภูมิภาคอาเซียนและสากลเพื่อนำไปสู่ ความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- พระครูโสภาธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมโม/เงางาม). (2554). “การศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท)”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2556). พุทธวิธีในการสอน. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวຍ จำกัด.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). การปฏิรูปและฟื้นฟูพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์. เรียกใช้เมื่อ 1 มกราคม 2563 จาก <http://www.buddhadasa.org>
- _____. (2560). พุทธศาสนากับภารกิจในยุคโลกาภิวัตน์. เรียกใช้เมื่อ 1 มกราคม 2563 จาก <https://www.visalo.org/article/kanlayanadham38.html>
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร. (2548). ขบวนการพระพุทธศาสนายุคใหม่: พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism). เรียกใช้เมื่อ 1 มกราคม 2563 จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/519>

- พระมหาหรรษา ธัมมหาโส (นิธิบุญยากร). (2554). พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2555). พุทธโคดม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเพ่นบุคส์.
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2559). “ปรากฏการณ์ทางศาสนาในโลกาภิวัตน์” ใน จัปกระแสนสังคมศาสตร์: รวมบทความวิชาการ 50 ปี สังคมวิทยาและมนุษยวิทยา เชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Thich Nhat Hanh. (n.d.). “Love in Action” (Excerpted From “The Soul of Nature: celebrating the spirit of the Earth” edited by Michael Tobias & Georgianne Cowan, Penguin 1996.). Retrieved January 1 , 2020, from <http://www.swaraj.org/shikshantar/Love%20in%20Action.pdf>